

erős, tagjaiban szeretettel, önként és lelkesen szolgálni tudó és akaró nagy Magyarországhoz, amelyet az idők bármilyen erős és félelmetes vihara sem tud összetörni.
Genf, 1941 január.

Dr. Kiss Tihamér László.

Irodalomtanítás és esztétikai nevelés.

Ma aláhúzottabban hangsúlyozzuk az öntudatra ébredt irodalmi nevelés sajátos célkitűzéseit és próbáljuk megjelölni nevelői értékét. Az öntudatra ébredés nem akar forradalmi követelés lenni, csak határozottabb helymegállapítás. Ez egyrészt különválasztást jelent a történet-tanítástól, másrészt elmélyülést a magunk házatáján.

Azt gondolom, hogy a századforduló túlzott hisztorizmusa feledtette el az irodalmi oktatásnak sajátos szempontjait, amikor „ancilla historiae“-t faragott belőle. Mintegy előkészítő, bevezető tantárgy lett a későbbi, „igazi“ történettanításhoz. Mintha amannak retorikai sallangja pótolhatta volna emennek elmélyülését, vagy a történeti borongás az irodalmi fogékonyságot. Ennek a szempont-felcserélésnek, illetve határ-bizonytalanságnak alig volt valami megnyugtató eredménye. Hogy ennek a hazafias szólamokkal fellengzős történet szemléletnek mennyire nem volt köze a történelmi lényeglátáshoz, a közelmúltban — gondoljunk az összeomlás bomlott kábulatára! — „saját bőrünkön“ szenvedtük. Azóta is folyton érezzük a nagy ellentétet a tényleges feladatok és csupán hangulati, szavaló történet-vállalás között erkölcsi és egyéb vonatkozásban egyaránt. De maga az irodalom és irodalmi élet is vesztes lett, amikor más területről vett és fogadott el irányító, bíráló szempontokat.* Az ilyen szétválasztás egy pillanatra sem akarja feledni vagy feledtetni a magyarság eseményes történetének és irodalmi fejlődésének egymásra utaltságát, az előbbinek ihlet-értékét szellemi életünk alakulásában. Ezeket egymás nélkül alig érthetjük meg, de egyiket a másikkal nem helyettesíthetjük oktató munkánkban. Tanításuknak különböző a célkitűzése is, nevelő eredményének értéke is. Ezeknek a szempontoknak különválasztását ma már határozott formában megkövetelik az Utasítások is. Külön hangsúlyozzák, hogy a történeti olvasmányok „nem a nemzet történetét mutatják be“ (34. l.), „hanem az országrendező és államiságunkat biztosító nagy ősök mondai (legendai) alakja emelkedik ki belőlük.“

Tehát a történeti olvasmányoknál nem az adatközlés lesz a cél, amint a többiekénél sem elégedhetünk meg a tárgyi ismeretek puszta közlésével. Lelki ráhangolás, érzelmi gazdagodás, hangulati színeződés és ilyfajta fogékonyságra nevelés lesz itt a feladat, mint minden művészi nevelésnél. Ha közneveltségünk nem lenne szegény művészi igényeiben, ha ilyen követeléseik lennének szellemi életünkkel szemben, minden

* Lásd az Ady-pernek irodalom-esztétikai bírálóját: Horváth Jánostól Makkai Sándoron át Schöpflin Aladárig. (Dóczy, Sík, Vajthó, Zolnai B. stb.) Sok jó szempontot ad Hankiss János: Irodalomszemlélet c. füzeté 1934.

megnyilvánulása, különösen irodalma emberibb, mert mélyebb, magyarabb, mert sallang nélküli és gyökeresebb volna. Igaz, ez annyit is jelentene, hogy nem topoghatnánk esztétikai gyermek-cipőben az iskolapadoktól katedrán át végig mind a sírig. . . Mert az ilyen művészeti-igényre nevelés komoly és a művészi alkotásokban alázatosan elmerülő lelkiséget, sok-sok előítélettől (sokszor saját beidegződéseinktől) való szabadulni tudást, a mainál sokkal mélyebb és huzamosabb esztétikai alapvetést követelne. Iskolai vonatkozásban e követelménynek tárgyi és személyi (tanárképzési) feltételei vannak.

Tárgyi szempontból legfontosabb az olvasmányi anyagnak művészi szempontból való átcsoportosítása, újjárendezése. A középiskolai olvasmány-anyagnak, különösen az alsó fokon utánzásra csábító formakincset kell a tanuló elé tárni. Nem mutathat mást az olvasókönyv nyomtatott betűje, mint amit a helyes irodalmi nyelvhasználat előír.

Epp ilyen határozottan érezzük, hogy az irodalomtörténettel foglalkozó, magyart tanító tanároknak a mainál mélyebb esztétikai nevelést kell kapniok. Többet akarjanak és kaphassanak, mint amennyit ma ad általánosságban az egyetemi oktatás. Az Utasításokban minduntalan kicsendül az ilyenfajta követelmény hangja, de alig-alig történik gondoskodás arról, hogy az irodalmi szakra beiratkozó egyetemi hallgatók esztétikai fogékonyság és beállítottság vizsgájával kerüljenek mérlegre, később pedig ilyen irányú iskolázottságon menjenek át. „Éreztesse a tanár az olvasmány jelentőségét, valamint szépségét. Azonosítsa magát az olvasmány erkölcsi felfogásával, a költemény alapérzelmével. Az olvasmánynak ilyen komolyan vétele, jelentőségének személyes átérzése, szépségének első sorban a tanár lelkében tükröződő hatása fogja biztosítani az olvasmány erkölcsi és esztétikai hatását“, olvassuk nagyon helyesen az Utasításokban. (11. l.) Azt azonban alig-alig olvassuk, hogy az ilyen követelmények elé kerülő tanári lelket csiszolnának is ilyen „tükrözésekre“ egyetemi éveiben beható és az iskolai életben kamatoztatható esztétikai neveléssel. Hogy tudjon gyermek-szemeket csodára kerekíteni az, akinek magának soha föl nem nyitották a szemét ilyen látásra? Mert itt is az iskolán van a hangsúly. Amikor az esztétikai nevelés elmélyítését sürgetjük, nem gondolunk levegőben lógó, tárgyi ismeretektől elszakadt „széplelkek“ fecsegésére, vagy részletekben elvesző „szaknevelésre.“ Csak azt érezzük, hogy az ilyenfajta igényeknek nagyon hamupipőke-sors jutott mai tanárnevelésünkben. Itt persze az irodalommal foglalkozókra, általában humanistákra gondolunk.

A magyar klasszikusok ilyen szempontú feldolgozásával és kiadásával még mindig adós esztétikai irodalmunk. Az ilyen irányú dolgozatok mutatják, hogy ezen a téren sem építenénk homokra; a ma feladatainak nem kell szégyenkezniük a tegnapi eredményei miatt. Fentiekkel nem akarjuk egyetlen gondolattal se csökkenteni akár a szövegvizsgálati, akár a rendszerező irodalomtörténeti munka fontosságát és szükségét tanárnevelésünkben, vagy visszaszorítani akár egyetlen lépéssel is a nyelvészeti tanulmányokat az eddigi színvonalról. Csak azt hangsúlyozzuk, hogy ezek mellett és ezekkel egyenlő mértékű legyen az új tanárnemzedék esztétikai pallérozása is. Sokszor szinte leverő, hogy

milyen szárnyaszegetten áll a tanár az osztály ilyenirányú igényével és egészséges kíváncsiságával szemben. A gyerek többet vár és joggal, mint a tanár értelmes minta-olvasását, vagy a vezérszavak táblára írását. — A jövőben még nagyobb szükség lesz a tanár ügyeskedő munkájára és elmélyülő irányítására. Az új Utasítás az egyes olvasmányok beható tárgyalásával akarja elsajátíttatni azokat az esztétikai, művészeti elemeket és bíráló szempontokat, amelyeket eddig a stilisztikai-retorikai és poétikai órákon kellett tárgyalni valamelyes rendszerességgel. Most mindenesetre megszűnik a rendszerezés merevségének a veszélye, hisz még a III. és IV. o. nyelvtana sem „rendszeres” nyelvtan, mint eddig volt. Sokkal alkalomszerűbben és olvasmányhoz tapadóbban kell azokat az ismereteket tisztázni, amelyekre már az V. o.-ban szükségünk lesz, amikor a magyar mult szellemi életének legfontosabb áramlatain és állomásain kell a tanulót végig vezetnünk, a VI. o.-ban pedig a legnépszerűbb négy klaszikusnak művei alapján kell a tanuló tudatos műélvezetét fejlesztenünk.

Ha a rendszerezésre törekvés megmerevítette eddigi tanításunkat, az olvasmánytárgyalásból alkalomszerűen adódó művészeti érzékfejlesztés könnyen mozaikká tördeli most előírt tanításunkat. Ezért szükséges a lényegnek kiemelése és állandó hangsúlyozása: a már tárgyalt ismeretek más és más összefüggésekbe való beillesztése, ismétlése; egy-egy íróművész különböző műveiben felismerhető állandó egyéni vonások tudatosítása. Jól vegyük észbe, hogy a legszélesebb és legalaposabb ismeretanyag, de a legmélyebb esztétikai műveltség se képes egészen felfedni és hiánytalanul éreztetni a művészet és művészi alkotás lényegét. Irodalmi vonatkozásban, mily szegényesen semmitmondó lenne egy-egy mű lelkét az ösztövért tartalom-elmondással megölni, a mű hatásának éreztetése helyett pusztá adathalmazt emlékébeidézni. Nemcsak iskolai olvasmány-tárgyalásainknál, hanem az u. n. háziolvasmányoknál is igyekezzünk megsejteni valamit abból az izgalmas és önemésztő munkából, mesterségbeli küzdelemből, az irodalmi alkotás verejtékes műhelytitkából, amellyel az igazán nagyok mondani-valójuk nyelvi formáit alakítják.

Az örök-egy költészet és a könnyen elszámálható vázlat éppen a költő lelkén át születik újjá és megnyilatkozási módja, az alakító forma adja újszerűségének hitét, hatásának titkát. A középiskolai irodalomtanításnak éppen ezért nem szabad megelégednie a pusztán adatközlő ismeretanyaggal, hanem irodalom-esztétikai nevelésre kell törekednie. Csak az arra hivatott tanárnak elmélyülő és szinte rokon-lélekből fakadt, megérett útmutatásával lesz a mult irodalmi hagyománya ifjú lelkekben élő, jövőt alakító erővé. A magyar irodalom kegyeletlől megszentelt emlékei és ténylegesen örök értékei parancsolóan követelik, hogy a legmagasabb oktató intézmények és az egészen szerénylehetőségű tanító-mesterek kötelességszerűen vállalják ezt a munkát.

Éber János.